

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษา
ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา¹

Factors and Guidelines for Tackling Educational Dropout
among Children and Youth in Songkhla

จิตาภา พรยิ่ง², จิรนนท์ ชูชีพ^{3*}, สตาวิทย์ จันจุฬา⁴, ชัชชัย ยุระพันธ์⁵
ชูดานุช วิสะมิตนันต์⁶ และดุสิตา แก้วสมบุญ⁷

Jidapa Pornying, Jiranan Chuchee , Satawit Janjula, Chatchai Urapan
Chudanuch Visamidtan and Dusida Kaewsomboon

รับบทความ (Received) : 13 มีนาคม 2569

แก้ไขบทความ (Revised) : 9 พฤษภาคม 2569

รับตีพิมพ์ (Accepted) : 12 พฤษภาคม 2569

¹ บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้รับทุนสนับสนุนสมาคมอาสาสร้างสุข และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ). ปีงบประมาณ 2568

² รองศาสตราจารย์ ดร., นักวิชาการอิสระ จังหวัดชลบุรี 20170

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000

⁴ อาจารย์, วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000

⁵ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000

⁶ อาจารย์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000

⁷ เจ้าหน้าที่บริหารงาน ระดับชำนาญการ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000

² Assoc. Prof. Dr., Independent Scholar, Chonburi Province, 20170, Thailand.

³ Asst. Prof., Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla Campus, Songkhla, 90000, Thailand.

⁴ Lecturer, College of Management for Development, Thaksin University, Songkhla Campus, Songkhla, 90000, Thailand.

⁵ Asst. Prof. Dr., Faculty of Law, Thaksin University, songkhla campus, Songkhla, 90000, Thailand.

⁶ Lecturer, Faculty of Law, Thaksin University, songkhla campus, Songkhla, 90000, Thailand.

⁷ General Administration Officer, Professional Level, Faculty of Law, Thaksin University, songkhla campus, Songkhla, 90000, Thailand.

*Corresponding author: Jiranan Chuchee E-mail address: jiranan@tsu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา 2) วิเคราะห์ปัจจัยและสาเหตุในเชิงลึกของการหลุดจากระบบการศึกษา และ 3) เสนอแนวทางขับเคลื่อนเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ในรูปแบบแผนงานวิจัยแบบคู่ขนาน (Convergent Parallel Design) ประกอบด้วย กลุ่มประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและผู้ปกครอง 174 คน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 74 คน แบ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก 25 คน และการสนทนากลุ่ม 49 คน รวมทั้งสิ้น 248 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ทักษะการจัดการตนเองเป็นปัจจัยป้องกันที่มีนัยสำคัญที่สุดต่อการลดโอกาสการหลุดจากระบบการศึกษา ($r = -0.362$) ในขณะที่ปัญหาด้านคุณภาพชีวิตเป็นปัจจัยเสี่ยงหลัก โดยตัวแบบการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก ทำนายความเสี่ยงของการหลุดจากระบบได้อย่างแม่นยำร้อยละ 96.6 และ 2. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ จำแนกสาเหตุของการหลุดจากระบบออกเป็น 7 ปัจจัย ได้แก่ 1) สภาพครอบครัวและความยากจน 2) เศรษฐกิจรายได้ไม่เพียงพอ 3) สังคมและชุมชน เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ ไม่เห็นความสำคัญของการเรียน 4) บุคคล สุขภาพจิต พิกัดสติปัญญา โรคซึมเศร้า 5) โรงเรียนหลักสูตรไม่ตอบโจทย์ผู้เรียน 6) ย้ายถิ่นที่อยู่ตามผู้ปกครองหรือไปอยู่ที่อื่น 7) บริบทพหุวัฒนธรรม ผู้ปกครองที่พูดภาษามลายู นิยมส่งบุตรเข้าโรงเรียนสอนศาสนา รวมถึงระบบทะเบียนข้อมูลกลางของเด็กและเยาวชนขาดบูรณาการร่วมกัน เกิดรายชื่อแขวนลอย ส่งผลต่อการติดตามตัวเด็กและเยาวชน

ข้อเสนอแนะแนวทางปฏิบัติการขับเคลื่อนด้านครอบครัวและความยากจน ให้บูรณาการดูแลร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ จัดโครงสร้างระบบโรงเรียนสื่อสารระหว่างครู ผู้ปกครอง การคัดกรองและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนรายบุคคล ส่วนเชิงนโยบายพัฒนาระบบทะเบียนฐานข้อมูลกลางระดับจังหวัด (One ID) ของเด็กและเยาวชนโดยใช้บัตรประชาชนใบเดียว และพัฒนาระบบหลักสูตรเชิงบูรณาการแบบยืดหยุ่น เพื่อเป้าหมายดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดสงขลาต่อไป

คำสำคัญ: การหลุดจากระบบการศึกษา, เด็กและเยาวชน, ปัจจัยการหลุดจากระบบ

Abstract

The research aimed to accomplish three objectives: 1) to investigate educational disengagement among children and youth in Songkhla Province; 2) to analyze the causes of school dropout; and 3) to recommend potential solutions. A mixed-methods approach was employed with a convergent parallel design. During the quantitative phase, 174 children, youth, and guardians who are out of school participated. In the qualitative phase, 74 stakeholders participated through 25 in-depth interviews and 49 focus groups, totaling 248 respondents.

The findings revealed several key insights: 1) In the quantitative analysis, self-management skills emerged as the most significant protective factor against educational disengagement ($\beta = -0.362$), while poor quality of life was identified as the primary risk factor. The logistic regression model accurately predicted dropout risks with an impressive 96.6% accuracy. 2) The qualitative analysis identified seven reasons for dropping out: family instability and poverty; economic hardship; social and peer influences; personal factors like mental health issues and intellectual disabilities; teaching-related concerns, including unresponsive curricula; migration; and multicultural factors, especially a preference for Islamic boarding schools (Pondok). The absence of a national database results in "floating records," which makes tracking and intervention difficult.

Recommendations: At the operational level, the study advocates for enhanced inter-agency collaboration to support underprivileged families, along with systematic restructuring of schools to improve communication between teachers and parents and to implement individualized screening measures. At the policy level, establishing a provincial central database ("One ID") and designing flexible, integrated curricula are essential for providing organized and sustainable support to out-of-school populations in Songkhla Province.

Keywords: Educational Dropout, Children and youth, School Dropout Factors

บทนำ (Introduction)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน การศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเด็กเยาวชน และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ การศึกษาถือว่าเป็นประเด็นสำคัญในระดับสากลแม้แต่องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้ให้ความสำคัญ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนทั่วโลก เพราะการศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคนที่ควรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs 2015) [1] โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 (SDG 4) มุ่งเน้นส่งเสริมการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประเทศไทยถือเป็นอีกหนึ่งความก้าวหน้าสำคัญในประวัติศาสตร์ของระบบการศึกษาไทย ที่รัฐได้กำหนดให้การแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเป็นวาระแห่งชาติ แสดงให้ประชาคมทั้งในประเทศไทยและระดับนานาชาติได้เห็นวาระรัฐบาลไทย ได้ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคทางการศึกษาและการพัฒนาทุนมนุษย์ของประชากรเด็กและเยาวชนทุกคนอย่างแท้จริง

สถิติและฐานข้อมูลสารสนเทศของเด็กและเยาวชนในช่วงอายุ 3-18 ปี เป็นรายบุคคลระหว่างหน่วยงานผู้มีการจัดการศึกษาทั้งสิ้น 21 หน่วยงานทั่วประเทศไทย เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.), สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นต้น กับฐานข้อมูลของทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย พบว่า ปีการศึกษา 2566 ยังมีเด็กและเยาวชนในช่วงอายุดังกล่าว จำนวนทั้งสิ้น 1,025,514 คน ที่ไม่พบข้อมูลในระบบการศึกษาของทั้ง 21 หน่วยงาน ซึ่งที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2567 ที่ผ่านมามีมติรับทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว พร้อมทั้งเห็นชอบมาตรการขับเคลื่อนการศึกษาของประเทศไทย เพื่อแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลายเป็นศูนย์ หรือ Thailand Zero Dropout รวม 4 ประการ [2] คือ

1. มาตรการค้นหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ผ่านการบูรณาการและเชื่อมโยงข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การค้นพบเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
 2. มาตรการติดตาม ช่วยเหลือ ส่งต่อ และดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ มีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนแต่ละรายอย่างเหมาะสม ทั้งด้านการศึกษา สุขภาวะ สภาพความเป็นอยู่ และสภาพสังคม
 3. มาตรการจัดการศึกษาและเรียนรู้แบบยืดหยุ่น มีคุณภาพ และเหมาะสมกับศักยภาพของเด็กและเยาวชนแต่ละราย มีเป้าหมายให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาและการพัฒนาเต็มศักยภาพของตนเอง
 4. มาตรการส่งเสริมผู้ประกอบการภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาหรือเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ในลักษณะ Learn to Earn
- พร้อมกันนี้รัฐบาลได้เร่งรัดให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการค้นหา ติดตาม และดูแลช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา หรือได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามศักยภาพเพื่อพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานและของการพัฒนาประเทศในอนาคตอย่างยั่งยืน อีกทั้งรัฐบาลไทยได้เดินหน้ามาตรการ Thailand Zero Dropout แก้ปัญหา

เด็กหลุดจากระบบการศึกษาให้เป็นศูนย์ โดยตั้งเป้าหมายเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษากลับเข้าสู่ระบบ เพื่อช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทย และมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเริ่มปฏิบัติการค้นหาช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2567 ที่ผ่านมา โดยขับเคลื่อนผ่าน 4 มาตรการสำคัญดังกล่าว นอกจากนี้ ในระดับจังหวัดโครงการพาน้อง กลับมาเรียน นำการเรียนไปให้น้อง (OBEC Zero Dropout) ได้ดำเนินการใน 3 มิติ คือ ป้องกัน แก้ไข และส่งต่อ ตามแนวทางของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่

1. ป้องกัน หาสาเหตุและนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาวิธีการป้องกันไม่ให้เด็กหลุดออกนอกระบบการศึกษา
2. แก้ไข โดยพาน้องกลับมาเรียน และนำการเรียนไปให้น้อง เข้าสู่ระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่น
3. ส่งต่อ บูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงาน เพื่อช่วยเหลือนักเรียนรายบุคคล ด้วยวิธีการที่เหมาะสม เช่น กรณีอพยพย้ายถิ่นฐานตามผู้ปกครอง

จังหวัดสงขลา มีอาณาเขตตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่าง[3] มีพื้นที่ 7,393.889 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,621,180 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง ทิศตะวันออก ติดต่อกับอ่าวไทย ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอร์ลิสของมาเลเซีย ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล จังหวัดสงขลาเป็นอันดับที่ 27 ของประเทศ และใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ จังหวัดสงขลาประกอบด้วย 16 อำเภอ ได้แก่ 1. อำเภอเมือง 2. อำเภอหาดใหญ่ 3. อำเภอสทิงพระ 4. อำเภอนาหม่อม 5. อำเภอจะนะ 6. อำเภอควนเนียง 7. อำเภอนาทวี 8. อำเภอบางกล่ำ 9. อำเภอเทพา 10. อำเภอสิงหนคร 11. อำเภอสะบ้าย้อย 12. อำเภอลงขัน 13. อำเภอระโนด 14. อำเภอกระแสสินธุ์ 15. อำเภอรัตนภูมิ และ 16. อำเภอสะเดา และมีลักษณะภูมิศาสตร์เขตชายแดนติดต่อกับเขตประเทศมาเลเซีย เช่น ด้านศุลกากรสะเดา ด้านป่าดงเปราะ ด้านศุลกากรบ้านประกอบ เป็นต้น ความสำคัญของพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์เช่นนี้ ย่อมเป็นปัจจัยที่มีส่วนในการย้ายถิ่นที่อยู่ของประชากรในพื้นที่

สำหรับสถานการณ์เด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมสังคมและเศรษฐกิจ ปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษายังคงเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในหลายพื้นที่ เห็นได้จากภายใต้โครงการ Thailand Zero Dropout ฐานข้อมูล ณ เดือน มกราคม 2568 จังหวัดสงขลา มีเด็กและเยาวชนอายุ 3-18 ปี จำนวน 267,466 คน อยู่นอกระบบการศึกษาหรือหลุดจากระบบการศึกษา จำนวน 22,304 คน คิดเป็นร้อยละ 7.70 [4] ส่วนปัจจัยที่คาดว่าจะส่งผลการหลุด นอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน อาจเกิดจากหลากหลายสาเหตุ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ที่ไม่สนใจการเรียนหรือการขาดเรียนเป็นพฤติกรรม ปัจจัยทางด้านครอบครัว เช่น รายได้ของครอบครัว พ่อแม่ติดคุก เสพยา ความรุนแรงในครอบครัว ปัจจัยภายในโรงเรียน นโยบายที่ไม่ยืดหยุ่น หรือความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างครูกับนักเรียน อาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้นักเรียนตัดสินใจลาออก ปัจจัยทางชุมชนและสังคม เช่น ความปลอดภัยในชุมชน กลุ่มเพื่อนหรือขาดแรงจูงใจ หรือโอกาสทางการศึกษา เหล่านี้เป็นสถานการณ์ที่จำเป็นต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ขณะที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน

ถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคม และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เด็กทุกคนควรได้รับ แต่ในความเป็นจริง ยังมีเด็กและเยาวชนจำนวนมากที่หลุดออกจากระบบการศึกษา

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ภาคประชาสังคมกับภาคหน่วยงานของรัฐ จำเป็นต้องร่วมขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากสถานการณ์ความเสี่ยงที่สังคมต้องเผชิญกับอนาคตของเด็กและเยาวชน มีผลต่อชีวิตของประชากรที่อาจไร้คุณภาพ เพราะขาดโอกาสทางการศึกษา ส่งผลกระทบทั้งต่อปัจเจกบุคคลและต่อสังคมในวงกว้าง เช่น การขาดโอกาสในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต การเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสังคม และการสูญเสียกำลังคนในอนาคต ด้วยเหตุนี้ การศึกษาปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกและหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต แม้จะมีนโยบายเรียนฟรี แต่ปัจจัยเชิงโครงสร้างในพื้นที่พหุวัฒนธรรมและเขตชายแดนของสงขลา ยังคงมีความซับซ้อนที่งานวิจัยเดิมอาจยังครอบคลุมไม่ถึง

ตามแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570) ด้านการศึกษาของเทศบาลนครสงขลา [5] พบว่า มีเด็กเร่ร่อนและเด็กด้อยโอกาส ขาดโอกาสทางการศึกษา และเยาวชนบางส่วนไม่มีความรู้ด้านคอมพิวเตอร์และภาษาสากล สถานศึกษามีจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนมากเกินไปมาตรฐาน ส่วนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สงขลา ได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566 - 2570) [6] เพื่อให้หน่วยงานในสังกัดใช้เป็นกรอบการดำเนินงานและขับเคลื่อนการบริหาร จัดการศึกษา ที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) [7] ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้ในการบริหาร การจัดการศึกษาและดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ก็ตาม แต่ยังพบว่ามีเด็กและเยาวชนอยู่นอกระบบการศึกษาหรือหลุดจากระบบการศึกษาเป็นจำนวน 23,681 คน แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐได้พยายามแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่การเดินหน้าสู่ Zero Dropout จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือร่วมใจกันของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการติดตามช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาเป็นรายบุคคลตามเป้าหมาย Thailand Zero Dropout ของรัฐบาล

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาที่เกี่ยวกับปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายสำรวจค้นหาฐานข้อมูลของเด็กและเยาวชนที่เข้าเรียนในระบบการศึกษาแล้ว และเพื่อส่งต่อเด็กและเยาวชนนอกระบบให้เข้าถึงการช่วยเหลือด้านการศึกษาและการเรียนรู้ต่อไป พร้อมทั้งพัฒนาให้เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในอนาคต สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของประเทศไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objective)

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาปัจจัยด้านบุคคล ครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและสังคม การอพยพย้ายถิ่น พหุวัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน ในพื้นที่จังหวัดสงขลา
3. เพื่อเป็นแนวทางขับเคลื่อนและแก้ไขปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ระเบียบวิธีการวิจัย (Methodology)

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) รวมการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) รวบรวมข้อมูลการวิจัย และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แนวทางการออกแบบการวิจัยแบบเกิดพร้อมกัน (Concurrent Triangulation Design) ซึ่งเป็นการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พร้อม ๆ กันในช่วงเวลาเดียวกัน [8] มีการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) เพื่อศึกษาปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กเยาวชน โดยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.วิธีดำเนินการวิจัย

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย สารสำคัญเกี่ยวกับประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือคำนวณโดยใช้สูตร Taro Yamane (1973) คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง 394 คน ในพื้นที่ 6 อำเภอ เนื่องจากเป็นพื้นที่เด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาจำนวนมาก ได้แก่ เมืองสงขลา หาดใหญ่ รัตภูมิ นาทวี สะเตาะ ระโนด และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กนักเรียนในจังหวัดสงขลา

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

เครื่องมือในการวิจัย ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล 5 กลุ่ม เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องระบบการศึกษาของเด็กเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้แก่ ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 1-3 ครูโรงเรียนรัฐและเอกชน โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครองครอบครัวเด็กเยาวชน และเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 25 คน สำหรับ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) โดยตรง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กเยาวชน แบ่งจัดเป็น 3 ครั้ง ประกอบด้วย กลุ่มเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา และกลุ่มผู้ปกครองของเด็กเยาวชนที่หลุดจาก

การศึกษา จำนวน 29 คน กลุ่มสำนักเขตพื้นที่การศึกษา ครูโรงเรียน เครือข่ายภาคสังคม จำนวน 20 คน ผู้ให้ข้อมูลมาจากในพื้นที่เมืองสงขลา หาดใหญ่ รัตภูมิ นาทวี สะเดา สะบ้าย้อย ระโนด รวมจำนวน 49 คน

สำหรับโครงการวิจัยนี้ มีผู้ให้ข้อมูล แบบสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม รวมจำนวน 248 คน ข้อได้เปรียบของการออกแบบ คือ 1) การยืนยันผลจากการวิจัยทั้งสองแนวทางช่วยยืนยัน และเสริมความแข็งแกร่งให้กับข้อค้นพบ 2) ครอบคลุมปัญหารอบด้านทั้งข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลคู่ขนานพร้อมกันช่วยประหยัดเวลาและทรัพยากร ข้อมูลเชิงปริมาณให้ภาพรวม ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพให้ความเข้าใจเชิงลึก ส่วนมาตรฐานจริยธรรม ได้รับรองโครงการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรม การวิจัยในคน มหาวิทยาลัยทักษิณ รหัสโครงการวิจัย 075/2568 COA No. TSU 2025_120 REC No.0260

การวิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และแนวนโยบายมาร่วมวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน เพื่อการประเมินผลลัพธ์ ดังนี้

1. แนวคิดการขาดเรียนของ (Kearney, 2008) [9] ได้แบ่งประเภทการขาดเรียนเป็น 4 กลุ่ม เพื่อเข้าใจเบื้องหลังพฤติกรรมของเด็กไม่มาโรงเรียน กลุ่มแรก เด็กขาดเรียนเพื่อหลีกเลี่ยงอารมณ์ด้านลบ เนื่องจากไม่อยากเจอสถานการณ์ สร้างความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นในโรงเรียน กลุ่มสอง เด็กต้องการหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การใช้ความรุนแรง การถูกกลั่นแกล้งในโรงเรียนที่เกิดขึ้นจากเพื่อนในห้องเรียน หรือต่างห้องเรียน กลุ่มสาม เด็กกลุ่มนี้เกิดจากพฤติกรรมที่ต้องการเรียกร้องความสนใจจากผู้ปกครอง หรือขาดเรียน เพราะไม่อยากห่างพ่อแม่ และกลุ่มสี่ เด็กต้องการแสวงหาความพึงพอใจนอกโรงเรียน เช่น การเล่นเกม การใช้สื่อโซเชียล ทฤษฎีนี้สะท้อนว่าไม่ใช่เพียงพฤติกรรมล้มเหลวส่วนบุคคล แต่คือผลลัพธ์ของโครงสร้างและเงื่อนไขเชิงระบบ ที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน การเข้าใจพฤติกรรมนี้ผ่านกรอบ Push-Out Theory ให้เห็นรากของปัญหาเชิงโครงสร้างและนำไปสู่แนวทางปฏิรูปนโยบายการศึกษา ส่วน ชื่น สุดสวาท เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขาดเรียนมีหลายด้าน ทั้งส่วนบุคคล ครอบครัว โรงเรียน สังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ ควรมุ่งเน้นทำความเข้าใจเหตุผลเชิงพฤติกรรมและสังคมที่ส่งผลให้เกิดการขาดเรียน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกและระดับองค์กร [10] สอดคล้องทฤษฎีการผลักออก (Push-Out Theory) มุ่งเน้น ปัจจัยภายในโรงเรียน เช่น นโยบายที่ไม่ยืดหยุ่น ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างครูกับนักเรียน คุณภาพการสอน ทำให้นักเรียนขาดแรงจูงใจในการเข้ามาเรียน [11] ทฤษฎีนี้ได้ชี้ให้เห็น การออกจากระบบของนักเรียน ไม่ได้เป็นเพียงการตัดสินใจส่วนบุคคล แต่เกิดจากแรงกดดันหรือเงื่อนไขที่เกิดขึ้นภายในระบบการศึกษา อันเป็นปัจจัยที่ทำให้นักเรียนตัดสินใจลาออกหรือไม่มาโรงเรียน

2. ทฤษฎีทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทุนทางสังคมอธิบายโดยนักคิดสำคัญ คือ Putnam มองว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่เกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่บุคคลสร้างขึ้น เพิ่มพลังทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทุนเชิงสัญลักษณ์ สามารถนำไปสู่โอกาสทำงานหรือเข้าถึงทรัพยากรอื่น ๆ ความสัมพันธ์ทางครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมการถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมและการพัฒนาของเด็กเยาวชน เชื่อว่าทุนทางสังคมช่วยสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในสังคม ส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ [12] กล่าวได้ว่า ทฤษฎีทุนทางสังคม มุ่งเน้นความสำคัญเครือข่ายทางสังคม ความไว้วางใจ และการแลกเปลี่ยนทรัพยากร

ทางสังคม ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาส และผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาทางมนุษย์ ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก ลดความเสี่ยงการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กเยาวชน

ส่วนทุนมนุษย์ มีนักวิชาการให้แนวคิดไว้หลากหลาย ได้แก่ Theodore W. Schultz นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลในปี ค.ศ. 1979 เห็นว่าการลงทุนในทุนมนุษย์ การศึกษาและการฝึกอบรม เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มผลผลิตและการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเน้นว่าความสามารถที่ติดตัวมา และที่เกิดจากการเรียนรู้สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับบุคคลและสังคมได้ [13] ขณะที่ Gary S. Becker ได้ขยายแนวคิดของ Schultz เห็นว่าการลงทุนในทุนมนุษย์ไม่เพียงแต่เพิ่มผลผลิต แต่ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม และเสนอว่าการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์และควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ [14] ส่วน Gratton และ Ghoshal เห็นว่าทุนมนุษย์ประกอบสามส่วนหลัก ได้แก่ 1) ทุนปัญญา (Intellectual Capital) ความรู้ ความสามารถ และทักษะที่บุคคลมี 2) ทุนทางสังคม (Social Capital) เครือข่ายความสัมพันธ์และความร่วมมือในองค์กร และ 3) ทุนทางอารมณ์ (Emotional Capital) ความมุ่งมั่น ความผูกพัน และแรงจูงใจในการทำงาน [15] องค์ประกอบสำคัญ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การฝึกอบรมและพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การสร้างแรงจูงใจ และทุนมนุษย์มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ [16] กล่าวได้ว่าทฤษฎีทุนมนุษย์ ให้ความสำคัญกับการลงทุนในคนเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ช่วยเพิ่มผลผลิต และการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าเด็กเยาวชนคือ ทุนมนุษย์ที่มีมูลค่าและศักยภาพจะทำให้รัฐ ครอบครอง และสังคมเห็นความสำคัญของการลงทุนในการศึกษามากยิ่งขึ้น

องค์การยูเนสโกและยูนิเซฟ ให้นิยามสากลคำว่า เด็กเยาวชน นอกระบบการศึกษาหมายความว่า เด็กปฐมวัย ที่ไม่ได้เข้าเรียนชั้นอนุบาลหรือประถมศึกษา เด็กที่เข้าเรียนช้าหรือได้เข้าเรียนระดับประถม แต่ได้หลุดจากระบบไป (เด็กวัยประถมศึกษา) เด็กที่เข้าเรียนช้า หรือได้เข้าเรียนระดับมัธยมต้น แต่หลุดจากระบบไป (เด็กวัยมัธยมศึกษาตอนต้น) เด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบ ในระดับประถม (นักเรียนชั้นประถมศึกษา) เด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบ ในระดับมัธยมต้น (นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น) [17] และสิทธิในการศึกษา ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาตรา 26 ได้ระบุชัดเจนทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นต้นและขั้นพื้นฐานเป็นภาคบังคับ และไม่มีค่าใช้จ่าย การศึกษาด้านเทคนิคและวิชาชีพควรมีให้เป็นการทั่วไป การศึกษามุ่งไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่ และเสริมสร้างความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพขั้นพื้นฐาน ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รับรองสิทธิการศึกษาของบุคคลมาตรา 49 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ให้การคุ้มครองสิทธิทางการศึกษาแก่ประชาชนของประเทศ

ผลการวิจัย (Results)

ผลการดำเนินการวิจัย ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กเยาวชนในพื้นที่ จังหวัดสงขลา ได้นำเสนอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1) สภาพปัญหาปัจจัยและสาเหตุส่งผลต่อการ

หลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา 2) ผลการวิเคราะห์ปัจจัยและสาเหตุส่งผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา และ 3) วิเคราะห์แนวทางขับเคลื่อนปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อประเมินผลลัพธ์และเป็นแนวทางขับเคลื่อน แก้ไขปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เก็บข้อมูลจากเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาและผู้ปกครองจำนวน 174 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ผู้บริหารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูสถานศึกษา เด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง 25 คน และการสนทนากลุ่มแบ่งจัดเป็น 3 ครั้ง ได้แก่ เด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา และผู้ปกครองของเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา 29 คน และสำนักเขตพื้นที่การศึกษา ครูโรงเรียน เครือข่ายภาคสังคม 20 คน ในพื้นที่จังหวัดสงขลา หาดใหญ่ รัตภูมิ นาทวี สะเดา สบ้าย้อย ระโนด รวมจำนวน 248 คน คณะผู้วิจัยสรุปข้อค้นพบได้ ดังนี้

1. สภาพปัญหาปัจจัยและสาเหตุส่งผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Integration) ระหว่างการสำรวจเชิงปริมาณ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตามกรอบแนวคิดของงานวิจัย นำไปสู่การประเมินผลลัพธ์ปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา

1) ผลการสำรวจเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ลักษณะทางประชากรศาสตร์เก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน 174 คน ซึ่งประกอบด้วยเด็กเยาวชน ที่หลุดออกนอกระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา จากสถิติเชิงพรรณนาข้อมูลสามารถสรุปได้ ดังนี้

สถิติเชิงพรรณนาข้อมูลพื้นฐาน การศึกษาครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 174 คน โดยตัวแปรตามการหลุดออกนอกระบบการศึกษา (Educational dropout) วัดเป็นตัวแปรแบบทวิลักษณ์ (Binary variable) แสดงสถานะการเรียนต่อของนักเรียน ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 0.94 หมายความว่านักเรียนร้อยละ 94 เรียนต่อ และร้อยละ 6 ออกกลางคัน จากการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีนักเรียนที่เรียนต่อร้อยละ 94 และออกกลางคันร้อยละ 6 ปัจจัยที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณภาพชีวิต (3.49) ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร (3.34) และปัจจัยการตัดสินใจส่วนบุคคล (3.32) ในขณะที่ปัจจัยที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ปัจจัยสุขภาพร่างกาย (1.82) ปัจจัยด้านโรงเรียน (2.11) และปัจจัยทักษะการจัดการตนเอง (2.31) แสดงให้เห็นปัจจัยเหล่านี้อาจเป็นจุดอ่อนที่ต้องได้รับการพัฒนา

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบทวิตัวแปรพบว่า ปัจจัยทักษะการจัดการตนเอง มีความสัมพันธ์เชิงลบที่แข็งแกร่งที่สุดกับการออกกลางคัน ($r = -0.362$) รองลงมาคือปัจจัยแรงจูงใจและเป้าหมาย และปัจจัยชุมชนและวัฒนธรรม ซึ่งหมายความว่าหากปัจจัยเหล่านี้ มีระดับสูง จะช่วยลดความเสี่ยงในการออกกลางคัน ในขณะเดียวกัน ปัจจัยจิตวิทยา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการออกกลางคัน อาจหมายความว่า

ความเครียดหรือปัญหาด้านจิตใจส่งผลให้เสี่ยงต่อการออกกลางคันมากขึ้น และพบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ ความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งหลายคู่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจและทักษะการจัดการตนเอง ($r = 0.822$) แสดงให้เห็นปัจจัยเหล่านี้เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ พบว่าปัจจัยการพัฒนาตนเอง แรงจูงใจ และทักษะการจัดการตนเองมีความสัมพันธ์กันสูง ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหา Multicollinearity ในการวิเคราะห์ถดถอย ในขณะที่ความสัมพันธ์เชิงลบระหว่างคุณภาพชีวิตและครอบครัวแสดงให้เห็นว่าเมื่อครอบครัวมีปัญหาเพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิตจะลดลง โดยตัวแบบการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกสามารถทำนายความเสี่ยงของการหลุดจากระบบได้อย่างแม่นยำร้อยละ 96.6

การทดสอบปัญหา Multicollinearity พบว่ามี 3 ตัวแปรที่มีปัญหาการสัมพันธ์กันสูง ได้แก่ ปัจจัยแรงจูงใจและเป้าหมาย ($VIF = 4.971$) ปัจจัยทักษะการจัดการตนเอง ($VIF = 3.497$) และปัจจัยเทคโนโลยีและการสื่อสาร ($VIF = 3.208$) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่พบว่าตัวแปรเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันสูง อย่างไรก็ตาม ค่า VIF ยังอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ (< 5) จึงไม่ส่งผลกระทบร้ายแรงต่อการตีความผล ลำดับความสำคัญแสดงให้เห็นว่า ทักษะการจัดการตนเองและปัญหาคุณภาพชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ต้องได้รับการแก้ไขเป็นลำดับแรก เนื่องจากมีผลกระทบรุนแรงต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษา การจัดลำดับนี้สามารถใช้เป็นแนวทาง ในการจัดสรรทรัพยากรและกำหนดนโยบายแทรกแซงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ทักษะการจัดการตนเองเป็นปัจจัยป้องกันที่สำคัญที่สุด ขณะที่ปัญหาคุณภาพชีวิตเป็นปัจจัยเสี่ยงหลัก

ข้อสังเกต จากการวิเคราะห์ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

ประการแรก ความเหลื่อมล้ำทางเพศในการหลุดออกจากระบบการศึกษายังคงเป็นปัญหาที่สำคัญ โดยเด็กชายมีความเสี่ยงสูงกว่าเด็กหญิงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความคาดหวังทางสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ประการที่สอง การที่เด็กส่วนใหญ่หลุดออกจากระบบการศึกษาในระดับประถมศึกษา แต่อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในช่วงวัยรุ่น แสดงให้เห็นว่าการหลุดออกเกิดขึ้นตั้งแต่อายุยังน้อย และเด็กเหล่านี้ไม่ได้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาอีก

ประการที่สาม ปัจจัยทางเศรษฐกิจปรากฏเป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมาจากครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ความยากจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนานโยบายสนับสนุนทางการศึกษาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

การวิเคราะห์ความแตกต่าง ปัจจัยที่มีผลต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาตามตัวแปรประชากรศาสตร์ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

ประการแรก ปัจจัยภายในไม่มีความแตกต่างในทุกการเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษามีลักษณะทางจิตวิทยา และแรงจูงใจส่วนบุคคลที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะมาจากระดับการศึกษาหรือฐานะทางเศรษฐกิจใด

ประการที่สอง ปัจจัยภายนอกมีความแตกต่างอย่างชัดเจน ทั้งตามระดับการศึกษา และรายได้ครอบครัว สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่าง การที่ได้จากครอบครัวรายได้น้อยมีการรับรู้ปัจจัยภายนอกสูงกว่า อาจเป็นเพราะต้องเผชิญกับอุปสรรคจากสิ่งแวดล้อมมากกว่า

ประการที่สาม เด็กที่หลุดออกในระดับมัธยมปลายมีการรับรู้ปัจจัยภายนอกต่ำกว่า อาจสะท้อนให้เห็นถึงการที่พวกเขามีทักษะการปรับตัวและการจัดการกับปัญหาที่ดีกว่า หรืออาจเป็นผลจากการที่มีอายุมากกว่าและมีประสบการณ์ในการรับมือกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า

ผลการศึกษาลำดับเชิงปริมาณนี้ มีนัยสำคัญต่อการพัฒนานโยบายและแนวทางการป้องกันการหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะการออกแบบมาตรการเฉพาะกลุ่มที่คำนึงถึงความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย

2) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐระดับผู้บริหารศึกษาธิการจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2. กลุ่มสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 3. กลุ่มครูโรงเรียนรัฐและภาคเอกชน 4. กลุ่มแทนผู้ปกครองครอบครัวเด็กและเยาวชน 5. กลุ่มผู้แทนเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 25 คน ในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา อำเภอหาดใหญ่ อำเภอรัตนบุรี อำเภอนาทวี และอำเภอสะเดา ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบปัจจัยและสาเหตุเด็กเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา สามารถสรุปได้ 7 ด้าน ดังนี้

ด้านครอบครัว ครอบครัวฐานะยากจน รายได้น้อยไม่แน่นอน พ่อแม่แยกทาง พ่อแม่ติดคุก ติดยาเสพติด การเลี้ยงดูปล่อยปละละเลย เป็นภาระดูแลผู้สูงอายุในบ้าน เด็กต้องดูแลคนป่วย ช่วยทำงานบ้าน และให้ขายของหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ติดยาเร่ร่อนไปอยู่ที่อื่น **ด้านสุขภาพบุคคล** เด็กเยาวชนขาดแรงจูงใจ ไม่อยากเรียน มีความเบื่อไม่ไปโรงเรียน ไม่เห็นความสำคัญ พฤติกรรมติดเพื่อน ติดยา ติดเกม สุขภาพ พิกการทางสติปัญญาออทิสติก โรคซึมเศร้าเจ็บป่วย พิกการทางกาย พิกการทางสติปัญญาต่ำ พิกการทางสติปัญญา สุขภาพจิต ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พฤติกรรมเสี่ยง เด็กแว่น **ด้านโรงเรียน** การเดินทาง โรงเรียนอยู่ไกล การลงทะเบียน ไม่มีเอกสาร ใบแจ้งเกิด การเดินทางลำบาก ปัญหาภายใน มีปัญหากับเพื่อน ครูที่โรงเรียน ผลการเรียนติด 0 (ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด) ติด ร. (ไม่ได้รับการประเมินผล) ไม่ได้แก้ไขตามที่กำหนด เรียนไม่ทันเพื่อน ความสัมพันธ์ถูกเพื่อนแกล้ง กฎหมายค่าปรับไม่ถูกบังคับใช้จริง การศึกษาระบบไม่ยืดหยุ่น หลักสูตรไม่ตรงกับ ความคาดหวัง ครู พฤติกรรมการสอน ความเข้มงวดเกินไป

ด้านสังคม สภาพสิ่งแวดล้อม มั่วสุม มีสารเสพติด ติดยาติดพนัน คบเพื่อนเกเร นอกโรงเรียน คบเพื่อนเลียนแบบผู้ใหญ่ ชุมชนแออัด ติดเพื่อน คบเพื่อนที่นอกโรงเรียน เด็กอยู่ติดชายแดน **ด้านเศรษฐกิจ** ความจำเป็น ต้องการงานหารายได้ รายได้น้อย ไม่พอใช้จ่าย ข้อจำกัด ไม่มีเงินจ่ายค่าเทอม อุปกรณ์ อุปกรณ์ เครื่องแบบ ความจำเป็น ต้องการงานหารายได้ **ด้านการย้ายถิ่น** ย้ายตามผู้ปกครอง ไม่แจ้งออก ย้ายที่ทำงาน รับจ้างตามฤดูกาล หาบ้านไม่พบ ไม่ยินดีให้ข้อมูล ย้ายบ่อยไม่แจ้งออกจากโรงเรียน

หาบ้านไม่พบข้อมูลไม่ตรงกันเด็กต่างตัวกลับประเทศ ด้านพฤติกรรม เด็กเยาวชนที่มีครอบครัวอยู่ติดชายแดนและพูดภาษามลายู ผู้ปกครองส่งเข้าเรียนโรงเรียนปอเนาะ (เป็นโรงเรียนสอนศาสนา) บางคนเรียนควบคู่กันกับโรงเรียนรัฐ และเด็กเยาวชนบางคนมีความต้องการศึกษา และอยากกลับไปเรียนเข้าการส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.หรือชื่อเดิมการศึกษานอกโรงเรียน กศน.) เพราะมีเวลาทำงานหารายได้

นอกจากนี้ ข้อสำคัญระบบทะเบียนข้อมูลเด็กเยาวชนไม่เชื่อมโยงกันระหว่าง โรงเรียนรัฐ โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่ดูแลโรงเรียนประถมและอนุบาล โรงเรียนเอกชน โรงเรียนปอเนาะ การส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.หรือ กศน.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย ส่งผลไม่สามารถรู้ได้ว่าเด็กเยาวชนออกจากโรงเรียนแล้วไปเรียนที่ใดและไม่สามารถติดตามตัวได้ เป็นปัญหาเชิงระบบเรียกว่าโรงเรียนแขวงลอย คือมีชื่ออยู่ในระบบทะเบียน แต่ไม่มีตัวเด็กเรียนอยู่จริง ส่วนเด็กเยาวชนที่อยู่ทะเบียนบ้านกลาง รวมถึงเด็กเยาวชนไม่มีใบแจ้งเกิดหรือสูติบัตรไม่สามารถเข้าเรียนได้ทั้งที่พ่อแม่มีสัญชาติไทย

ข้อสังเกต จากข้อมูลผลการสัมภาษณ์ พบปัจจัยที่เหมือนและมีความคิดเห็นตรงกันว่า ความยากจนและโครงสร้างครอบครัว เป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา ซึ่งนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น การเด็กและเยาวชนต้องออกมาทำงานเพื่อแบ่งเบาภาระครอบครัว การไม่มีเงินค่าใช้จ่ายในการเรียน และการย้ายถิ่นฐานของผู้ปกครอง ทั้งจากภายในตัวเด็กเยาวชน สภาพแวดล้อมโดยรอบของสังคม รวมถึงเด็กเยาวชนอยู่ในทะเบียนบ้านกลางและไม่มีใบสูติบัตร เหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญของปัญหาและส่งผลกระทบต่อการเรียนของเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เด็กเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา และไม่ได้เรียนหนังสือ ในที่สุดย่อมเป็นปัญหาสังคม

3) ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

การสนทนากลุ่ม กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2.กลุ่มสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพื้นที่จังหวัดสงขลา 3. ครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาของรัฐ 4. กลุ่มครอบครัวเด็กเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษากลุ่มเครือข่ายภาคสังคม 5. กลุ่มเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษารวมจำนวน 74 คน สรุปผลสนทนากลุ่มได้ ดังนี้

กลุ่มที่1 และกลุ่มที่ 2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสงขลา และกลุ่มผู้แทนครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เด็กหลุดจากระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลาได้ ทั้งสองกลุ่มให้ความเห็นสอดคล้องกัน 6 ประเด็นหลัก คือ

1. ครอบครัว เป็นสาเหตุหลักที่เห็นสอดคล้องกันว่า เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา โดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูที่ขาดความใส่ใจ การปล่อยปละละเลย (ที่เรียกว่าพ่อแม่รังแกฉัน) พ่อแม่จำนวนมากต้องทำงานหนักเพื่อหารายได้ ทำให้ไม่มีเวลาดูแลติดตามการเรียนของลูก ให้เด็กช่วยทำงานบ้าน เลี้ยงน้อง ดูแลผู้สูงอายุ หรือช่วยทำงานหารายได้ เช่น ขายของตามท้องตลาด ทำให้เด็กไม่มีเวลาไปโรงเรียน ความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้าง การทอดทิ้งลูกให้อยู่กับปู่ย่าตายาย การที่พ่อแม่ติดยาเสพติด และการตั้งครรภ์ในวัยเรียน ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของเด็ก และทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่มั่นคง

2. เศรษฐกิจ เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการศึกษาของเด็กเยาวชน โดยเฉพาะครอบครัวที่มีฐานะยากจน รายได้น้อยหรือไม่แน่นอน เด็กเยาวชนจำนวนมากต้องออกจากโรงเรียนเพื่อช่วยพ่อแม่ทำงานหารายได้ เห็นได้จากในพื้นที่ชายแดนอำเภอสะเดาและอำเภอสะบ้าย้อย ปัญหาหนี้ในระบบ ความผันผวนทางเศรษฐกิจทำให้หลายครอบครัวมีหนี้สิน สถานะทางการเงินแย่ง และไม่สามารถสนับสนุนการศึกษาของลูกได้

3. สุขภาพจิตและสุขภาพกาย เด็กเยาวชนเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง โดยเฉพาะสุขภาพจิต ส่งผลไม่อยากไปโรงเรียน เด็กบางคนไม่รู้ตัวว่าเป็นโรคซึมเศร้า เพราะทำให้เด็กบางคนต้องออกจากโรงเรียน และบางคนมีอาการป่วยอยู่ที่บ้านโดยไม่เคยได้เข้าเรียนเลย ส่วนสุขภาพกาย เด็กบางคนมีปัญหาด้านสติปัญญา หรือความพิการทางกาย เช่น ขาลีบ ตาบอด หรือออทิสติก ทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้ยาก

4. ระบบการเรียนการสอน เด็กไม่เข้าใจบทเรียน บางคนรู้สึกเรียนไม่ทันเพื่อน หรือไม่เข้าใจเนื้อหาการเรียน ทำให้ไม่อยากไปโรงเรียน บ้านเด็กอยู่ไกลจากโรงเรียน ทำให้การเดินทางไม่สะดวก หรือพ่อแม่ไม่มีรถไปส่ง ขาดแคลนทุนทรัพย์ แม้รัฐจะมีเงินสนับสนุนค่าอุปกรณ์การเรียน แต่หลายครอบครัวนำเงินส่วนนี้ไปใช้จ่ายอย่างอื่น และอ้างว่าไม่มีเงินให้ลูกไปโรงเรียน

5. การย้ายถิ่นฐานของครอบครัว ส่งผลกระทบต่อการเรียนของเด็กเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ อยู่เสมอ การย้ายถิ่นที่อยู่ตามอาชีพพ่อแม่ที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป หรือเป็นลูกจ้างของผู้รับเหมาก่อสร้างมักจะย้ายที่อยู่ตามสถานที่ทำงาน ทำให้เด็กต้องย้ายโรงเรียนตามไปด้วย หรือพ่อแม่ให้ลูกย้ายไปอยู่กับปู่ย่าตายายในต่างจังหวัด ทำให้เด็กต้องเปลี่ยนสถานศึกษาไปด้วย

6. นโยบายและกฎหมาย มีส่วนสำคัญต่อการจัดการศึกษา นโยบายการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงบ่อย ไม่ต่อเนื่องเพราะเปลี่ยนแปลงตามรัฐบาล ทำให้ขาดความต่อเนื่องในทางปฏิบัติ การจัดการศึกษามีความไม่แน่นอนและส่งผลกระทบต่อเด็กเยาวชนในระยะยาว อีกทั้งสาเหตุเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนไม่ยืดหยุ่น แม้จะมีหลักสูตรการส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) รองรับเด็กหลุดจากระบบ แต่ความเป็นจริงไม่มีความยืดหยุ่นในการจัดสอบ เช่น หากสอบไม่ผ่านต้องรอสอบใหม่ในรอบปีถัดไป เห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อผู้เรียน และเห็นว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ.2545 กำหนดเรื่องค่าปรับผู้ปกครองที่ไม่ส่งลูกไปโรงเรียน ไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง เพราะมีฐานะยากจน ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ

กลุ่มที่ 3 กลุ่มหน่วยงานการศึกษาภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เห็นว่า ปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา มีความคิดเห็นเหมือนกันกับกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ทั้ง 6 ประเด็นดังกล่าว โดยเน้นย้ำว่า **ครอบครัว และความยากจน** เป็นรากฐานของปัญหาที่สำคัญ เมื่อครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ เด็กต้องออกจากโรงเรียนเพื่อช่วยหารายได้ และพบพฤติกรรมที่รุนแรง เช่น บังคับให้เด็กขายของเพราะต้องการความสงสาร บางครอบครัวบังคับให้ลูกขายยาเสพติดเพราะพ่อแม่ติดยาเอง เมื่อเด็กหากเงินได้เองจะรู้สึกว่าการเรียนไม่จำเป็นอีกต่อไป และ **สภาพแวดล้อมที่อยู่ในชุมชนและสังคม** ของเด็กที่มีวุ่นวาย เสพยาเสพติด เล่นการพนัน หรือสูบบุหรี่ การคบเพื่อนที่เกเรหรือติดยาเสพติด ทำให้เด็กถูกชักจูงและมีพฤติกรรมเลียนแบบ เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กหลงผิด ไม่สนใจเรียนหนังสือ ส่วนด้านงบประมาณ

และทรัพยากร โรงเรียนมีขนาดงบประมาณ ไม่สามารถช่วยเหลือเด็กที่ยากจนได้อย่างทั่วถึง นโยบายการศึกษาไม่ต่อเนื่องเพราะผันแปรไปตามการเมือง ทำให้การจัดการศึกษามีความไม่แน่นอนและส่งผลกระทบต่อเด็กเยาวชนในระยะยาว และในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งมีครูอาสาสมัครจ้างเพียง 1 คน มีหน้าที่เฝ้าติดตาม ดูแล ในชุมชนที่เด็กเยาวชนอาศัยหลุดจากระบบในชุมชนกว่า 40-100 คนควรมีงบประมาณเพิ่มครูอาสา

กลุ่มที่ 4 กลุ่มเครือข่ายภาคสังคม เห็นว่าเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาให้หันมาเรียนในรูปแบบการศึกษาทางเลือก เป็นการตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน และลดความยืดหยุ่นทางกฎเกณฑ์จากระบบการศึกษาของรัฐ โดยเห็นว่า เด็กเรียนควรเรียนรู้จากประสบการณ์จริงทำงานจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเหมาะกับเด็กที่เบื่อหน่ายกับการเรียนในระบบ การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เป็นแนวทางที่สำคัญ เพราะเด็กสามารถเรียนรู้ได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยเวลาและสถานที่ ครูหรือผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความสามารถ และความสนใจของเด็กเยาวชนแต่ละคน เช่น การเรียนแบบผสมผสาน หรือการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชน เด็กยุคใหม่จำเป็นเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เช่น การทำอิเล็กทรอนิกส์ หรือการทำคลิปวิดีโอ จะช่วยให้พวกเขาารู้สึกมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้น่าขึ้นและไม่เบื่อเรียน

ควรเน้นการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ ที่หลากหลายและตอบโจทย์ความต้องการของเด็กแต่ละคนได้ เสนอให้ สร้างหลักสูตรที่ยืดหยุ่น โรงเรียนควรออกแบบหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกเรียนในวิชาที่ตัวเองสนใจมากขึ้น เช่น จัดชมรมหรือหลักสูตรเฉพาะทางที่เกี่ยวกับงานที่เด็กเยาวชนชอบ เช่น งานอิเล็กทรอนิกส์ หรือสายอาชีพอื่นๆ โดยให้เด็กเยาวชนโหวตว่าอยากทำอาชีพอะไร และจัดตามความต้องการควบคู่กับการเรียนวิชาในชั้นเรียนเพื่อจุดใจเด็กเยาวชนสนใจ ไม่เบื่อการเรียน และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน ซึ่งการเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่แค่ในโรงเรียน เปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกงานในชุมชน เช่น การทำเกษตรในสวนผลไม้ หรือการทำงานในร้านค้าของชุมชน จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพไปพร้อมกัน

ควรนำเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เช่น การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเรียนการสอน หรือการใช้สื่อดิจิทัลในการนำเสนอผลงาน ดังนั้นควรมีห้องคอมพิวเตอร์เพียงพอต่อความต้องการของเด็กเยาวชน เพื่อเป็นสร้างแรงจูงใจและเข้าใจความต้องการของเด็ก

กลุ่มที่ 5 กลุ่มครอบครัวเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา เห็นว่า สาเหตุของการหลุดจากระบบการศึกษา และเด็กไม่ไปโรงเรียน ฐานะครอบครัวเป็นหลัก รายได้แต่ละวัน ครอบครัวหย่าร้างแม่เลี้ยงเดียว ไม่ได้เกิดจากปัจจัยเดียว ทั้งจากตัวเด็กเอง ครอบครัว สถานศึกษา และสังคม รวมกันหลายปัจจัยและเป็นผลมาจากหลายด้านที่เกี่ยวข้องกัน และกลุ่มที่ 6 กลุ่มเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา เห็นว่า เด็กและเยาวชนมีความคาดหวังและอยากกลับไปเรียน แต่ไม่อยากกลับไปโรงเรียนเดิม การเรียนนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ยืดหยุ่นตอบโจทย์ความต้องการของเด็กเยาวชนเหล่านี้ได้มากกว่า เด็กเยาวชนแต่ละคนมีความชอบและความถนัดที่แตกต่างกัน บางคนมีความชัดเจนไม่อยากจะเรียนหนังสือ แต่อยากเป็น

เกษตรกร ช่างฝีมือ ชาวชนบทบางคนทำอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว เด็กเยาวชนที่หลุดจากการศึกษา คิดเพียงว่าทำงานอะไรก็ได้ที่ทำแล้วได้เงิน แต่ขาดโอกาสการเรียนรู้ ความต้องการและความหวังที่ยังคงมีอยู่ในตัวเด็กเยาวชนก็เป็นสิ่งสำคัญสามารถกลับไปเรียนต่อได้ หากมีแนวทางที่เหมาะสมและช่วยดึงเด็กเยาวชนกลับเข้าสู่ระบบการเรียนรู้ได้ในอนาคต

ผลการสนทนากลุ่ม สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหาที่ซับซ้อนและมีความหลากหลายของปัจจัยที่ส่งผลต่อเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา ไม่ใช่เรื่องของความเกียจคร้านหรือตัวเด็กเยาวชนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นวงจรความยากจนที่ถูกซ้ำเติมด้วย ระบบการศึกษาที่ตายตัว ข้อมูลชี้ชัดว่าเด็กเยาวชนส่วนใหญ่ยังมีใจอยากเรียน แต่เงื่อนไขชีวิต เช่น ต้องเลี้ยงน้อง ต้องหาเงินรายวัน หรือบ้านไกล ทำให้เด็กและเยาวชนถูกผลักออกจากระบบการศึกษา การแก้ปัญหาจึงต้องไม่ใช่แค่การตามเด็กและเยาวชนกลับห้องเรียน แต่เป็นการยกห้องเรียนไปหาเด็ก ผ่านหลักสูตรอาชีพที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท ข้อเท็จจริงจากปัจจัยต่างๆ สะท้อนถึงความยากจน เป็นตัวแปรแทรกซ้อนในทุกปัจจัย ทั้งส่งผลต่อสุขภาพจิต การย้ายถิ่น และการถูกบังคับให้เข้าสู่ตลาดแรงงานก่อนวัยอันควร รวมถึงระดับโครงสร้างนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่ขาดความต่อเนื่อง รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง และในระดับโรงเรียนและหลักสูตร ไม่ยืดหยุ่นพอที่จะรองรับเด็กและเยาวชนที่มีภาระทางครอบครัว หรือความสนใจเฉพาะด้าน ระบบการเรียนเน้นทฤษฎีมากกว่าทักษะชีวิตที่ใช้หาเลี้ยงชีพได้จริง

ข้อเสนอแนะ เป็นผลมาจากบทบาทและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของผู้ให้ข้อมูล 2 มิติ คือ

1. มิติของเชิงกฎหมายและระบบ เห็นได้จากกลุ่มผู้อำนวยการและผู้บริหาร จะมีมุมมองที่ครอบคลุมและเน้นไปที่การแก้ไขในระดับนโยบาย เช่น การปรับปรุงพระราชบัญญัติการศึกษา และการแก้ไขปัญหาเชิงระบบอย่าง การใช้เลขาบัตรประชาชนเพียงบัตรเดียว เพื่อเป็นฐานข้อมูลกลาง จะเน้นที่การแก้ไขในระดับปฏิบัติการและชุมชน ให้นำภารกิจของเด็กและเยาวชน หรือการใช้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง และเห็นว่าจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ท้องถิ่นและภาคเอกชน สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และสนับสนุนให้เด็กเยาวชนสามารถเติบโตได้อย่างเต็มศักยภาพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2. มิติของแนวทางการทำงานเชิงรุก เน้นการใช้กลไกของหน่วยงานที่มีอยู่ เช่น ด้านความยากจน เสนอให้ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (คจพ.จ.) อยู่ภายใต้กระทรวงมหาดไทย ในระดับจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ส่วนในระดับอำเภอมีนายอำเภอเป็นประธาน เป็นกลไกการขับเคลื่อนการขจัดความยากจนเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือและการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงการดำเนินงานทุกมิติในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่ และด้านเด็กเยาวชน เสนอให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ร่วมดูแลกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการ ผ่านหน่วยงานอย่าง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และกรมกิจการเด็กและเยาวชน ที่สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ให้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาเด็ก

หลุดจากระบบการศึกษา โดยเน้นการคุ้มครองสวัสดิภาพ และช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจรายได้ครัวเรือน เพื่อลดอุปสรรคที่ทำให้เด็กเยาวชนไม่ได้เรียน ให้หน่วยงานดังกล่าวมีส่วนร่วมขับเคลื่อนโครงการ Thailand Zero Dropout โดยทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อติดตามและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาในประเทศ

2.วิเคราะห์ปัจจัยและสาเหตุส่งผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา

ปัจจัยที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กเยาวชน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เด็กเยาวชนทุกคนควรได้รับ จากสถิติภายใต้โครงการ Thailand Zero Dropout ข้อมูลวันที่ 10 พฤศจิกายน 2567 พบว่า จังหวัดสงขลา มีเด็กและเยาวชนอายุ 3-18 ปี จำนวน 295,625 คน อยู่นอกระบบการศึกษาหรือหลุดจากระบบการศึกษา จำนวน 23,681 คน คิดเป็นร้อยละ 8.01 และอยู่ในลำดับที่ 10 ของประเทศนั้น [18] จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการ และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ในการสื่อสารนโยบายสร้างความเข้าใจระหว่างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชนร่วมกันขับเคลื่อนนโยบาย Thailand Zero Dropout หรือ OBEC Zero Dropout และจังหวัดสงขลาเป็นอีกหนึ่งจังหวัดหนึ่ง ที่อยู่ในภายใต้โครงการนโยบาย Thailand Zero Dropout ในการเร่งแก้ไข ปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดนอกระบบการศึกษา ผลการวิจัย พบว่า ข้อมูลของเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา รวมจำนวน 19,386 คน เข้าสู่ระบบการศึกษาแล้วจำนวน 2,269 คน คงอยู่นอกระบบการศึกษาจำนวน 17,117 คน ซึ่งจำนวนลดลงจากปี พ.ศ.2567 ที่มีจำนวนอยู่ 23,681 คน แม้ว่ากองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และภาคเอกชนสมาคมอาสาสร้างสุข ได้ร่วมกันขับเคลื่อน เพื่อลดจำนวน การหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนแล้วก็ตาม แต่คงมีช่องว่างในทางปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาสิทธิในการศึกษาของเด็กและเยาวชน ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาตรา 26 ให้ทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นต้นและขั้นพื้นฐานเป็นภาคบังคับ ไม่มีค่าใช้จ่าย เข้าถึงได้เท่าเทียมกันทุกคน และหลักการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหประชาชาติ และร่วมลงนามรับรองวาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 เพื่อร่วมกันพัฒนาทางการศึกษา ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังภายในปี ค.ศ. 2030 (พ.ศ. 2573) กำหนดไว้ในเป้าหมายที่ 4 ด้านการศึกษาเพื่อสร้างหลักประกันว่า ทุกคนต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและครอบคลุมทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา การลงทุนในการศึกษาและเสริมสร้างศักยภาพของเด็กเยาวชน ถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน

ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รับรองสิทธิในการศึกษามาตรา 49 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และมาตรา 258 จ.ด้านการศึกษา (4) “ให้ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนทุกระดับ

เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความถนัด และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวโดยสอดคล้องกันทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่”[19] และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ให้ความสำคัญการศึกษากำหนดในยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสิทธิการศึกษาทุกรูปแบบ เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยให้เด็กและเยาวชนมีทักษะ ความรู้ และความตระหนักที่จำเป็นในการเป็นพลเมืองของประเทศในอนาคต

สำหรับกระทรวงศึกษาธิการได้ขับเคลื่อนการศึกษา ตามแนวทางรัฐธรรมนูญและยุทธศาสตร์ชาติดังกล่าว กำหนดแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566-2570) ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) แผนพัฒนาฯ ในข้อ 3. “ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีสมรรถนะที่เหมาะสมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามช่วงวัย รวมถึงได้รับการส่งเสริมความเป็นเลิศเต็มตามศักยภาพ เด็กกลุ่มเสี่ยงที่จะออกจากระบบการศึกษา เด็กตกหล่น และเด็กออกกลางคัน ย่อมได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสม”ให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนไม่ว่าจะหลุดจากระบบศึกษาด้วยวิธีการใดก็ตาม พบว่าข้อมูลระบบทะเบียนระหว่างโรงเรียนกับสำนักงานเขตพื้นที่ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมีความคลาดเคลื่อนไม่ตรงกัน แสดงให้เห็นปรากฏการณ์เรียกว่า “รายชื่อแขวนลอย” เช่น มีชื่อเด็กเยาวชนอยู่ในระบบทะเบียน แต่ไม่ได้เข้ามาเรียนตามปกติ อาจเป็นเพราะเด็กเยาวชนไปเรียนที่อื่น ย้ายตามผู้ปกครองไปอยู่จังหวัดอื่น และมีได้มีการแจ้งย้ายออก หรือไม่มาเรียนเลยหรือไปเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น

สำหรับเด็กและเยาวชนที่ไม่ประสงค์กลับเข้ามาเรียน รัฐจัดการศึกษานอกระบบไว้รองรับ เรียกว่าสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัด (สกร.จังหวัด) อยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เดิมเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ให้มีหน้าที่จัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย[20] มาตรา 6 “ให้กรมมีหน้าที่จัดส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ (1) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (2) การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง (3) การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ และมาตรา 12 (1) จัดการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ซึ่งมิได้ศึกษาอยู่ในสถานศึกษาไม่ว่าด้วยเหตุใด เพื่อให้ได้รับคุณวุฒิระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านสามัญศึกษาหรืออาชีวศึกษา (2) จัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรต้องสอดคล้องกับพัฒนาการของโลกและความต้องการของผู้เรียน ตามความถนัดหรือความสนใจของตน (3) การประเมินผลเพื่อให้ได้รับคุณวุฒิทางการศึกษาให้ใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อใช้กับผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม โดยต้องไม่ใช้วิธีการทดสอบความรู้ในทางวิชาการแต่เพียงด้านเดียว” เป็นการจัดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 จ. ด้านการศึกษา (4) ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษา เพื่อรองรับเยาวชนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่หลุดจากการศึกษาในระบบโรงเรียน |แต่ผลการสัมภาษณ์เด็กเยาวชนให้ข้อมูลว่าในทางปฏิบัติการจัดหลักสูตรคงขาดความยืดหยุ่นเกี่ยวกับเงื่อนไขระยะเวลาการสอบ เช่น หากสอบไม่ผ่านต้องรอสอบใหม่ในรอบปีถัดไป จำเป็นต้องปรับให้มีความยืดหยุ่นในการจัดสอบ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เยาวชนหันมาเรียนและเห็นความสำคัญของการศึกษา

3. การขับเคลื่อนปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยได้กำหนดแนวทางขับเคลื่อน เพื่อแก้ไขปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา มีดังนี้

1. การสร้างครอบครัวและทุนทางสังคมให้เข้มแข็ง แนวทางการขับเคลื่อน จำเป็นต้องบูรณาการความร่วมมือระหว่าง ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมให้เข้มแข็ง โดยให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิตแก่เด็กและผู้ปกครองเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว แนวทางปฏิบัติ จัดเวทีสื่อสารระหว่างครู ผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองถึงความสำคัญของการศึกษา ตามทฤษฎีทุนมนุษย์ของ Theodore W. Schultz เพื่อให้ครอบครัวเป็นเกราะป้องกันด้านแรก การศึกษาและฝึกอบรม เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มผลผลิตการเติบโตทางเศรษฐกิจสอดคล้องกับ Gary S. Becker การลงทุนในมนุษย์ไม่เพียงแต่เพิ่มผลผลิต ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเห็นว่าเด็กและเยาวชน คือ ทุนมนุษย์ที่มีมูลค่าและศักยภาพทำให้รัฐ ครอบครัว และสังคมเห็นความสำคัญของการลงทุนในการศึกษามากยิ่งขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของคน และทฤษฎีพฤติกรรมทางสังคมของ George Herbert Mead และ John W. Thibaut และ Harold H. Kelley เห็นว่าสภาพแวดล้อมและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรอบข้าง มีผลต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กและเยาวชน หากครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง ย่อมส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีแรงจูงใจในการศึกษาต่อสูงขึ้น

ส่วนการแก้ไขปัญหาความยากจน ภาครัฐมีศูนย์อำนวยการปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (คพพ.จ.) มีหน้าที่ขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัย นำมาเป็นกลไกขับเคลื่อนความยากจนของครอบครัวอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือและการบูรณาการการทำงานระหว่าง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และกรมกิจการเด็กและเยาวชน เพื่อร่วมขับเคลื่อนโครงการ Thailand Zero Dropout โดยทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) สมาคมอาสาสร้างสุข และเครือข่ายภาคสังคม เพื่อติดตามและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท เป็นการให้ความช่วยเหลือแบบองค์รวม

2. การปฏิรูประบบโรงเรียน สถานศึกษาหรือโรงเรียนต้องปรับเปลี่ยนจากการเป็นแรงผลักให้เป็นแรงดึงดูดหรือจูงใจแทน โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่น ลดความกดดัน และสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครูกับนักเรียน แนวทางปฏิบัติ ต้องพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความยืดหยุ่นจริง ที่ตอบโจทย์ทักษะชีวิตและอาชีพ ไม่ยึดติดกับโครงสร้างการเรียนในระบบเพียงอย่างเดียว เพื่อรองรับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีภาวะครอบครัว ยากจนหรือปัญหาทางเศรษฐกิจ การที่เด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษา ไม่ได้เกิดจากพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากนโยบายที่ไม่ยืดหยุ่น หรือความสัมพันธ์ภายในโรงเรียน การแก้ไขที่ต้นเหตุภายในโครงสร้างองค์กร จึงเป็นปัจจัยสำคัญผลักดันเด็กและเยาวชนออกจากการศึกษาตามทฤษฎีปัจจัยผลักดันและดึงดูด (Push-pull Theory) จัดการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นและหลากหลาย

ใช้กลไกเรียนแบบผสมผสาน (Hybrid Learning) หรือเน้นการพัฒนาทักษะอาชีพควบคู่ไปกับการเรียนเพื่อประเมินผลการสอบ ตอบโจทย์ความสนใจและความจำเป็นในการทำงานของเด็กและเยาวชน

3. การคัดกรองและช่วยเหลือรายบุคคล ใช้กลไกการติดตามเชิงรุกโดยวิเคราะห์ สาเหตุเบื้องหลัง พฤติกรรมการไม่มาโรงเรียน เพื่อจำแนกกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อให้การช่วยเหลือที่ตรงจุด แนวทางปฏิบัติ ครูและนักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานร่วมกัน เพื่อจำแนกเด็กเยาวชนเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มหลักเสี่ยงอารมณ์ลบ กลุ่มหนีความรุนแรง กลุ่มเรียกร้องความสนใจ และกลุ่มแสวงหาความพอใจนอกโรงเรียน โดยออกรูปแบบ มาตรการดูแลที่ต่างกัน เช่น การแก้ปัญหาการถูกกลั่นแกล้ง (Bullying) หรือการบำบัดภาวะวิตกกังวลตาม ทฤษฎีการขาดเรียนของ Kearney ที่ชี้ให้เห็นพฤติกรรมการขาดเรียนของเด็กเยาวชนที่มีแรงจูงใจซ่อนอยู่ สำหรับโรงเรียนในสังกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำเป็นต้องเพิ่มครูอาสาให้เพียงพอ ต่อจำนวนเด็กและ เยาวชนในพื้นที่เมือง และพื้นที่ชนบท เพื่อเป็นกลไกการค้นหาและช่วยเหลือเชิงรุกให้มากกว่าเดิม ปัจจุบัน มีเพียงองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลเมือง เทศบาลนคร แห่งละ 1 คน บางพื้นที่ยังไม่มีครูอาสา เพื่อลงพื้นที่ค้นหาและให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

4. การจัดระบบหลักสูตรศึกษาเชิงบูรณาการ ใช้ประโยชน์พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 4 มาตรา 12 และมาตรา 15 เป็นกลไกให้สถานศึกษาจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียน จากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจาก ประสบการณ์การทำงาน ในการสร้างเส้นทางการเรียนรู้ที่ไร้รอยต่อ และบูรณาการสำหรับเยาวชนที่หลุดจาก ระบบการศึกษา [21] โดยใช้กลไกพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 มาตรา 6 การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ และมาตรา 12 จัดการเรียนรู้สำหรับ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ซึ่งมิได้ศึกษาอยู่ในสถานศึกษาไม่ว่าด้วยเหตุใด ควรใช้วิธีการสอบประเมินผลที่ หลากหลายและยืดหยุ่นกับผู้เรียน ซึ่งมีความแตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม แนวทางปฏิบัติ ควรส่งเสริมการ เทียบโอนผลการเรียน ระหว่างการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เด็ก และเยาวชนที่ออกจากระบบกลางคัน สามารถกลับเข้ามาเรียนหรือสะสมหน่วยกิตผ่านธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) ได้ทุกเมื่อ สอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 4) ของสหประชาชาติ ที่เน้นการเรียนรู้ ตลอดชีวิต (Life-long Learning) และความเท่าเทียมโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 จ.ด้านการศึกษา (4) และ” และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ในยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึง การศึกษาที่มีคุณภาพ

5. การสร้างระบบทะเบียนฐานข้อมูลกลางระดับจังหวัด เพื่อลดปัญหาการทำงานแบบแยกส่วน ระหว่างหน่วยงานเกี่ยวกับการศึกษาในจังหวัดสงขลา แนวทางปฏิบัติ ให้พัฒนาฐานระบบทะเบียนข้อมูลกลาง (One ID) ของเด็กและเยาวชน โดยใช้เลขบัตรประชาชนเพียงบัตรเดียว เพื่อบูรณาการข้อมูลร่วมกันระหว่าง

สำนักศึกษาธิการจังหวัดสงขลา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพฐ.) เขต 1-3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดสงขลา (สกร.) โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, โรงเรียนปอเนาะ จัดข้อมูลนักเรียนเข้าสู่ระบบเดียวกันเพื่อให้เป็นข้อมูลถูกต้องชุดเดียวกันสามารถติดตามและทราบข้อมูลเด็กเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาอย่างครอบคลุมแม่นยำ ซึ่งเป็นการลงทุนทางปัญญา ตามแนวคิดของ Gratton และ Ghoshal [22] โดยเริ่มจากการมีข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในระดับมหภาคที่มีประสิทธิภาพ

จากการวิเคราะห์แนวทางขับเคลื่อน เพื่อลดปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา และเป็นกลไกขับเคลื่อนการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา ที่ไม่ใช่เพียงปัญหาเชิงพฤติกรรมส่วนบุคคลของเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างเชิงระบบ ที่ขาดความยืดหยุ่นและการบูรณาการระบบทะเบียนข้อมูล การขับเคลื่อนที่มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยการเปลี่ยนผ่านจากการบังคับให้เรียน ไปสู่การสร้างโอกาสที่หลากหลาย ตามศักยภาพของเด็กและเยาวชน โดยใช้กฎหมายการศึกษาที่มีอยู่เป็นเครื่องมือในการเปิดพื้นที่ให้ทุกหน่วยงานรัฐทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

สรุปและอภิปรายผล (Discussion)

ผลการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา [23] ได้ค้นพบข้อมูลเชิงปริมาณความสัมพันธ์แบบทวิตัวแปร พบว่า ปัจจัยทักษะการจัดการตนเอง มีความสัมพันธ์เชิงลบที่สำคัญออกกลางคันของเด็กและเยาวชน ($r = -0.362$) และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ได้ยืนยันแสดงให้เห็นความเหมือนกันและสอดคล้องตรงกัน ส่งผลให้เป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่า ปัจจัยและสาเหตุที่ส่งผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท มีปัจจัยและสาเหตุหลักอยู่ 7 ด้าน คือ ด้านครอบครัว ยาจน เศรษฐกิจ สังคม การย้ายถิ่นที่อยู่ โรงเรียน สุขภาพบุคคล และพฤติกรรมธรรม ไม่มีปัจจัยใดแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกัน พบว่าข้อมูลเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา รวมจำนวน 19,386 คน เข้าสู่ระบบการศึกษาแล้วจำนวน 2,269 คน คงอยู่นอกระบบการศึกษาจำนวน 17,117 คน ซึ่งจำนวนลดลงจากปี พ.ศ. 2567 ที่มีจำนวนอยู่ 23,681 คน สะท้อนถึงปัจจัยและสาเหตุหลักสำคัญ ที่คงส่งผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผลสรุปได้ 7 ปัจจัย ดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านครอบครัว สาเหตุสำคัญมาจากครอบครัวและความยากจน จากข้อมูลเชิงประจักษ์เห็นได้ชัดว่าเด็กและเยาวชน มีฐานครอบครัวแตกแยก และปัจจัยส่วนใหญ่เกิดจากความยากจน รายได้น้อยไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และมีรายได้นั่นเอง ความยากจนของครอบครัวคือสาเหตุหลักที่ทำให้เด็กเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา และนำไปสู่ปัญหาอื่นๆตามมา เช่น การต้องออกจากโรงเรียน หรือไม่ได้เข้าโรงเรียนมาแต่แรก
- 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ด้วยเหตุที่ครอบครัวเด็กและเยาวชนมีฐานะยากจน รายได้น้อยไม่เพียงพอ ไม่มีเงินจ่ายค่าเทอมการศึกษา ค่าธรรมเนียม วัสดุอุปกรณ์ เครื่องแบบเรียน บางคนต้องออกจากโรงเรียน เพื่อทำงาน

หาเงินมาช่วยแบ่งเบาภาระครอบครัว แม้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แม้ปัจจุบันกำหนดให้เรียนฟรี 15 ปี แต่ค่าปรับจำนวนหนึ่งพันบาทสำหรับผู้ปกครองที่ไม่ส่งบุตรเข้าเรียนหนังสือ ในทางปฏิบัติแล้ว ไม่มีโรงเรียนใดที่จะบังคับใช้กฎหมายค่าปรับกับผู้ปกครองอย่างจริงจัง

3) ปัจจัยด้านสังคม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หรือครอบครัวอยู่ติดชายแดนมาเลเซียที่เป็นแหล่งการค้าขายและท่องเที่ยว โดยสภาพแวดล้อมมีพฤติกรรมเสี่ยงสูงที่เด็กและเยาวชนจะหลุดจากระบบได้ง่าย ซึ่งอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่ไม่ได้รับการศึกษาจึงไม่เห็นความสำคัญของการเรียน และเกิดพฤติกรรมเลียนแบบ

4) ปัจจัยด้านบุคคล เนื่องจากเด็กและเยาวชนมีปัญหาสุขภาพจิต หรือสุขภาพกายของตนเอง เช่น พิการทางสติปัญญา การเรียนรู้ ออทิสติก พิการทางร่างกาย การเคลื่อนไหว การได้ยิน การมองเห็น และเด็กและเยาวชนที่เป็นโรคซึมเศร้า ไม่มีแรงจูงใจในการเรียน ไม่อยากเรียน ไม่เห็นความสำคัญของการเรียนอาจเป็นเพราะด้านสุขภาพจิต และสุขภาพกายที่ไม่เอื้อต่อการไปโรงเรียน

5) ปัจจัยด้านโรงเรียน เด็กและเยาวชนอยู่ในเขตพื้นที่ชนบท จะใช้ระยะเวลาเดินทางไกลเนื่องจากโรงเรียนอยู่ไกลจากบ้านและไม่ไปโรงเรียน ถูกเพื่อนแกล้ง ถูกบูลลี่ หรือถูกละเมิดในโรงเรียน มีปัญหากับเพื่อน หรือมีปัญหากับครูที่ไม่เข้าใจกันครู พฤติกรรมการสอน ความเข้มงวดของครูอาจมีมากเกินไป ผลการเรียนติด 0. (ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด) ติด ร. (ไม่ได้รับการประเมินผล) สิ่งที่ยังไม่รู้ในโรงเรียนไม่สอดคล้องกับความคาดหวัง บางรายมีปัญหาการลงทะเบียนเรียนไม่ได้ สำหรับเด็กและเยาวชนอยู่ทะเบียนบ้านกลาง ผู้ปกครองขาดความรู้ในการหาหลักฐานทางทะเบียนตามที่โรงเรียนกำหนด ส่งผลไม่สามารถเข้าเรียนได้

6) ปัจจัยด้านย้ายถิ่นที่อยู่ ครอบครัวที่พ่อแม่ย้ายทำงานทั่วไป ทำให้เด็กและเยาวชนต้องย้ายตาม ผู้ปกครองที่รับจ้างตามฤดูกาลไปด้วย และไม่แจ้งออกจากโรงเรียนทำให้โรงเรียนหาบ้านไม่พบ ส่งผลให้ข้อมูลที่มีอยู่ไม่ในระบบทะเบียน หรือตามพบตัวผู้ปกครองพบแต่ไม่ยินยอมให้ข้อมูล หรือจบการศึกษาภาคบังคับ หรือเด็กและเยาวชนอยู่ในสถานพินิจ บางรายอยู่ในการศึกษาทางเลือก บางรายได้รับผลกระทบจากอุบัติเหตุ เสียชีวิต เด็กและเยาวชนเขตพื้นที่ในเมืองส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนแออัดและชายขอบแบบเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ

7) ปัจจัยด้านพหุวัฒนธรรม ในจังหวัดสงขลามีครอบครัวของเด็กและเยาวชนพักอาศัยอยู่ติดเขตปะดังเป่าที่ติดกับชายแดน อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอสะเดา พุทธภาษามาลายูและนับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่จะส่งบุตรเรียนไปศึกษาที่โรงเรียนปอเนาะ (สอนศาสนา) เพราะไม่นิยมให้เด็กและเยาวชนเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐ ส่งผลต่อฐานข้อมูลการศึกษาของเด็กและเยาวชนที่ข้อมูลจากโรงเรียนรัฐ โรงเรียนท้องถิ่น โรงเรียนเอกชน โรงเรียนปอเนาะไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนให้เห็นความยากจนของครอบครัวและเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสาเหตุหลักผลักดันให้เด็กและเยาวชนออกจากโรงเรียนหรือไม่ได้เข้าโรงเรียนตั้งแต่แรก แต่กลับเข้าสู่ตลาดแรงงานก่อนวัยอันควร เพื่อช่วยหารายได้จุนเจือครอบครัว ด้วยเหตุนีกระบบการศึกษาไม่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัวได้ เด็กและเยาวชนจึงเลือกทำงานหารายได้มากกว่าเข้าเรียน และครอบครัวเห็นว่าต้นทุนเรียนหนังสือสูงเกินไป การส่งบุตรเรียนมีค่าใช้จ่าย ค่าเทอม อุปกรณ์ ขณะที่การออกมาทำงานให้ผลตอบแทน

เป็นเงินเพื่อดำรงชีวิต แม้รัฐจะมีนโยบายเรียนฟรี 15 ปีแล้วก็ตาม แต่อุปสรรคที่แท้จริงคือ ค่าใช้จ่ายที่ซ่อนอยู่ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าครองชีพ ค่าอุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) [24] ระบุว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นตัวพยากรณ์หลักของการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน สอดคล้องกับงานของวิจัย นวัตกรรม นวัตกรรมกุลและคณะ (2569) การศึกษาการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในภาวะเปราะบางในชุมชน ผลการวิจัยพบความต้องการในการสนับสนุนและส่งเสริมเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาเพื่อให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา ได้แก่ ความต้องการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ทุนการศึกษา การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน ความต้องการรูปแบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับผู้เรียน เช่น หลักสูตรระยะสั้น สหกิจศึกษา และความต้องการการสนับสนุนจากเครือข่ายที่บูรณาการทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อให้การช่วยเหลือมีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงและเป็นระบบ [25]

ขณะที่ผลการวิจัยในเชิงปริมาณ พบว่าทักษะการจัดการตนเอง ในฐานะเกราะป้องกัน มีสหสัมพันธ์ทางบวกกับการคงอยู่ในระบบการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ($r = -0.362$) อภิปรายได้ว่าเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถในการจัดการตนเอง และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะสามารถเผชิญกับสภาวะกดดันจากสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงได้ดีกว่า ผลการวิจัยนี้สอดคล้องทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน และแนวคิดเรื่องพลังสุขภาพจิต ที่ว่าปัจจัยภายในตัวบุคคล เป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยลดทอนผลกระทบจากปัจจัยเสี่ยงภายนอกสำรวจ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นครอบครัวและความยากจน รวมถึงหลักสูตรการเรียนการสอนมุ่งเน้นทฤษฎี ไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ทันที ทำให้เด็กและเยาวชนขาดความสนใจและเลือกที่จะออกไปเรียนรู้ทักษะอาชีพภายนอก สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาเพื่อการมีงานทำที่ว่า หากระบบการศึกษาไม่ยืดหยุ่นพอที่จะรองรับความหลากหลายศักยภาพของเด็กและเยาวชนได้ จะกลายเป็นปัจจัยผลักดันให้เด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาไปโดยปริยาย

ข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา คณะผู้วิจัยได้ข้อค้นพบถึงสภาพปัญหาปัจจัยด้านครอบครัวและความยากจน เศรษฐกิจ สุขภาพของเด็กเยาวชน โรงเรียน ชุมชนและสังคม การอพยพย้ายถิ่น และพหุวัฒนธรรม ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อประเมินผลลัพธ์และเป็นแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางเชิงปฏิบัติ และแนวทางเชิงนโยบาย ดังนี้

แนวทางเชิงปฏิบัติ

1. ด้านครอบครัวและความยากจน ควรใช้กลไกหน่วยงานรัฐ ด้านครอบครัว ให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พม.จ) ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และกรมกิจการเด็กและเยาวชนเข้ามีส่วนร่วมดูแล จัดให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิตแก่เด็กเยาวชนและผู้ปกครอง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ส่วนปัญหาความยากจน ให้หน่วยงานศูนย์อำนวยการปฏิบัติการ

ขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (คจพ.จ.) เป็นกลไกร่วมขับเคลื่อนความยากจนของครอบครัวอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมขับเคลื่อนโครงการ Thailand Zero Dropout โดยทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) สหประชาชาติ และเครือข่ายภาคสังคม เพื่อติดตามและช่วยเหลือเด็กและเยาวชน ที่อยู่นอกระบบการศึกษาในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท

2. จัดโครงสร้างระบบโรงเรียน ใช้กลไกการจัดเวทีสื่อสารระหว่างครู ผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองถึงความสำคัญของการศึกษา จัดให้มีสภาพแวดล้อมเพื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรอบข้าง หากครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง ส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีแรงจูงใจในการศึกษาสูงขึ้น และให้โรงเรียนสร้างสภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่นเพื่อเป็นแรงดึงดูดหรือจูงใจ สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครูกับนักเรียน และ ให้จัดหลักสูตรสถานศึกษามีความยืดหยุ่น ไม่ยึดติดกับโครงสร้างการเรียนรู้ในระบบเพียงอย่างเดียว เป็นรองรับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีภาระครอบครัว เพื่อลดการผลักดันเด็กและเยาวชนออกจากการศึกษา

3. จัดการคัดกรองและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนรายบุคคล ใช้กลไกการติดตามเชิงรุก โดยวิเคราะห์ สาเหตุเบื้องหลัง พฤติกรรมที่ไม่มาโรงเรียน โดยจำแนกกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อช่วยเหลือที่ตรงจุด ให้ครูและนักสังคมสงเคราะห์ทำงานร่วมกัน แบ่งเด็กและเยาวชนเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มหลีกเลี่ยงอารมณ์ลบ กลุ่มหนีความรุนแรง กลุ่มเรียกร้องความสนใจ และกลุ่มแสวงหาความพอใจนอกโรงเรียน เพื่อคัดกรองและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคล สำหรับโรงเรียนในสังกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้จัดสรรงบประมาณเพิ่มอัตราจ้างครูอาสาให้เพียงพอ ต่อจำนวนเด็กและเยาวชนในพื้นที่เมือง และพื้นที่ชนบท เพื่อเป็นกลไกการค้นหา และคัดกรองช่วยเหลือเด็กและเยาวชนรายบุคคล เพื่อลงพื้นที่ค้นหาและให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

แนวทางเชิงนโยบาย

1. ให้พัฒนาระบบทะเบียนฐานข้อมูลกลางระดับจังหวัดของเด็กและเยาวชน ให้จัดรูปแบบบูรณาการระบบทะเบียนฐานข้อมูลกลาง (One ID) ของเด็กและเยาวชนในระดับจังหวัดร่วมกัน โดยใช้เลขบัตรประชาชนเพียงบัตรเดียวระหว่างสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพฐ.) เขต 1-3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดสงขลา (สกร.) โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และโรงเรียนปอเนาะ เพื่อให้ฐานข้อมูลระบบทะเบียนกลางเป็นชุดเดียวกัน ลดปัญหาการทำงานแบบแยกส่วน และติดตามเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาอย่างครอบคลุม

2. ให้พัฒนาจัดระบบหลักสูตรศึกษาเชิงบูรณาการ ใช้กลไกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ควรส่งเสริมการเทียบโอนผลการเรียน ระหว่างการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถกลับเข้าเรียน หรือสะสมหน่วยกิตผ่านธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) เพื่อสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ให้จัดการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นและหลากหลาย

ใช้กลไกเรียนแบบผสมผสาน (Hybrid Learning) หรือเน้นการพัฒนาทักษะอาชีพควบคู่ไปกับการเรียนเพื่อประเมินผลการสอบ ตอบโจทย์ความสนใจและความจำเป็นในการทำงานของเด็กและเยาวชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา สามารถนำผลงานไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา เพื่อนำไปสู่การบูรณาการร่วมกันของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัด (สกร.จ) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสงขลา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ภาคประชาสังคม กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) โครงการ Songkhla zero Dropout สมาคมอาสาสร้างสุข เพื่อเป้าหมายดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้รับการสนับสนุนจากสมาคมอาสาสร้างสุข กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) โครงการ Songkhla zero Dropout งบประมาณปี พ.ศ. 2568

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] สหประชาชาติประเทศไทย. (2567). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน(SDG4)การศึกษาที่มีคุณภาพสร้างการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน. สืบค้น 28 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://thailand.un.org/th/sdgs/4>
- [2] สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). พิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา หรือได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามศักยภาพ (Thailand Zero Dropout). สืบค้น 13 มิถุนายน 2568 จาก <https://www.obec.go.th/archives/1033177>
- [3] ระบบคลังข้อมูลสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2552). สืบค้น 13 มิถุนายน 2568. จาก <https://southernthaiculture.com/>
- [4] กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2568). สถิติภายใต้โครงการ Thailand Zero Dropout ฐานข้อมูล ณ เดือนมกราคม2568. สืบค้น 22 มิถุนายน 2568 จาก <https://www.eef.or.th/infographic-87621/>
- [5] เทศบาลนครสงขลา. (2565). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570). สืบค้น 12 มีนาคม 2568 จาก https://www.songkhilacity.go.th/2020/files/com_strategy/2021-126965f656290afb2.pdf

- [6] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566 – 2570)*. สืบค้น 23 มีนาคม 2568 จาก <https://www.bopp.go.th/wp-content/uploads/.pdf>
- [7] ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580). (2561). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 235 ตอนที่ 82 ก.
- [8] Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- [9] Kearney, C. A. (2008). School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review*, 28(3), 451–471. From <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2007.07.012>
- [10] ชื่น สุตสวัสดิ์. (2561). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการขาดเรียนของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยเทคโนโลยีอรรถวิทย์พัฒนศึกษา (รายงานผลการวิจัย)*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเทคโนโลยีอรรถวิทย์พัฒนศึกษา
- [11] Wehlage, G. G., Rutter, R. A., Smith, G. A., Lesko, N., & Fernandez, R. R. (1989). *Reducing the risk: Schools as communities of support*. Falmer Press
- [12] Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- [13] Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1-17.
- [14] Becker, G. S. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press.
- [15] Gratton, L., & Ghoshal, S. (2003). Managing Personal Human Capital: New Ethos for the 'Volunteer' Employee. *European Management Journal*, 21(1), 1-10.
- [16] ภัทรกร วรกุลรัตน์. (2564). *โมเดลเชิงสาเหตุทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานและผล การดำเนินงานขององค์กรของสถานประกอบการผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ไฟฟ้า เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ภาคตะวันออก*. ดุษฎีนิพนธ์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- [17] กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กสศ. (2567). *สาเหตุที่ทำให้เด็กออกนอกระบบการศึกษา*. สืบค้น 22 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://www.eef.or.th/infographic-7-reasons/>
- [18] กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กสศ. (2567). *เด็ก Dropout คือใคร?*. สืบค้น 2 เมษายน 2568 จาก <https://www.eef.or.th/infographic-090424/>
- [19] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก
- [20] พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566. (2566). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 140 ตอนที่ 20 ก
- [21] พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก 19
- [22] Gratton, L., & Ghoshal, S. (2003). Managing Personal Human Capital: New Ethos for the 'Volunteer' Employee. *European Management Journal*, 21(1), 1-10.

- [23] จิตภา พรยิ่ง, จิรนนท์ ชูชีพ, สภาวิทย์ จันจุฬา, ชัชชัย ยุระพันธ์, ชุตานุช วิสุมิตนันต์ และ ดุสิตา แก้วสมบูรณ์. (2568). ปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์). สงขลา: สมาคมอาสาสร้างสุข และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.).
- [24] กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กสศ. (2567). สาเหตุที่ทำให้เด็กออกนอกระบบการศึกษา. สืบค้น 22 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://www.eef.or.th/infographic-7-reasons/>
- [25] นัทรปาชนัน นันทิวัฒน์กุลและคณะ. (2569). การศึกษาการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในภาวะเปราะบางในชุมชน. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(1), 326-346